

Сога Л. В.

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

В статті розглядається загальна інформація німецьких складнопідрядних речень, їх основні особливості, несамотійний характер придаткових, наявність характерних рамкових конструкцій з притаманним їм своєрідним порядком слів, а також функції та роль в придаткових реченнях сполучників і сполучних слів.

Ключові слова: складнопідрядне речення, граматичні конструкції, артикль, іменник, синтаксична залежність, самотійне речення, синтаксичні конструкції, сполучникові умовні речення.

Сога Л. В. Сложноподчиненные предложения в современном немецком языке / ГВУЗ Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды, Украина, Переяслав-Хмельницкий.

В статье рассматривается общая информация немецких сложноподчиненных предложений, их основные особенности, несамотостоятельный характер придаточных, наличие характерных рамочных конструкций с присущим им своеобразным порядком слов, а также функции и роль в придаточных предложениях союзов и соединительных слов.

Ключевые слова: сложноподчиненные предложения, грамматические конструкции, артикль, существительное, синтаксическая зависимость, самотостоятельное предложение, синтаксические конструкции, союзные условные предложения.

Soga L. V. Compound sentences in modern German language/ DVNZ Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named Gregory Skovorody, Ukraine, Pereyaslav-Khmelnitsky.

This article is about general information of the German compound sentences, their main features, dependent subordinate nature, the presence of specific framework

structures with inherent kind of word order and function and role in subordinate sentences conjunctions and connective words.

Keywords: complex sentence, grammatical structures, article, noun, syntactic dependence, self sentences, syntactic constructions, conjunctions conditional sentence.

Вступ. Серед проблем, якими займається методика викладання німецької мови, мало дослідженою залишається проблема вивчення складнопідрядних речень. Причиною недосконалого вивчення даного питання є складність цього граматичного явища, з одного боку, що включає в себе більше десяти типів підрядних речень, які активно вживаються в мовленні і викликають труднощі в процесі навчання. З іншого боку, важким методичним завданням є створення ситуацій вживання цієї граматичної конструкції і формування навички вживання складнопідрядних речень в граматиці. За останній час ця проблема була розглянута рядом дослідників, зокрема в працях Н.В. Долгалової, О.А. Гуляєвої, Р.П. Бобрової, А.І. Ревної та ін.

Мета статті: дослідити складнопідрядні речення, як різновид складного речення, дослідити синтаксичну нерівність його складових, синтаксичну залежність підрядного від головного.

За визначенням В.Г. Адмоні, складнопідрядне речення не є простим, механічним додаванням двох елементарних речень, а єдиною синтаксичною конструкцією, складові частини якої взаємозалежні одна від одної та існують лише у співвідношенні одна з одною [1]. За визначенням О.С. Ахманової складнопідрядне речення – різновид складного речення, що характеризується синтаксичною нерівністю складових його речень, синтаксичною залежністю підрядного від головного [2, с. 429]. Більш повне визначення складнопідрядного речення запропоновано О.В. Гулигою, де визначено складнопідрядне речення як граматично та інформаційно оформлене ціле, що складається із взаємопов'язаних елементарних речень, при цьому одне виступає структурним стрижнем цілого, а інше (інші) – граматично підпорядковане головному і водночас доповнює чи розкриває його [3, с. 48].

Сучасні мовознавці визначають складнопідрядне речення як речення, де предикативні частини граматично залежні одна від одної: одна з них виступає головною, а інша – підрядною, тобто залежною від першої, підпорядкованою їй. Отже, речення, що складається з двох або більше предикативних частин, поєднаних підрядним зв'язком у єдине структурне, семантичне та інтонаційне ціле за допомогою сполучників підрядності або сполучних слів та інших граматичних засобів, виступає складнопідрядним [3, с. 18].

Головна частина складнопідрядних означальних речень може бути різного ступеня закінченості, змістової завершеності щодо підрядної частини, і в залежності від цього підрядна частина несе неоднакове синтаксичне навантаження. В одних випадках, де головна частина не виражає відносно закінченої думки, підрядна означальна частина доповнює її, розширює відомості про предмет дії, названий опорним словом, визначає та уточнює ознаку його і завершує структуру речення як самостійної синтаксичної одиниці. В інших випадках, коли в головній частині передається відносно закінчена думка, підрядна частина потрібна лише як засіб для передачі додаткових відомостей про предмет, названий опорним словом у головній частині, уточнення та конкретизації їх тощо.

У різний час було висунуто декілька принципів класифікації складнопідрядних речень, серед яких можна виділити, на нашу думку, класифікацію Г. Гельбіга, Й. Буша та В. Юнга. Серед німецьких мовознавців немає одностайної думки щодо класифікації підрядних речень. Додаткові підрядні речення можуть приєднуватися до головного речення і без сполучника. В цьому випадку вони мають порядок слів самостійного речення, а дієслово стоїть в кон'юнктиві. Порівняйте: Er meinte, daß dieser Schüler gefehlt hat. Er meinte, dieser Schüler habe gefehlt. Він думав, що цей учень був відсутній [4, с. 54].

Непряма мова (die indirekte Rede) в німецькій мові, як і в українській, виражається додатковим підрядним реченням і вводиться сполучником daß (що). Unsere Klassenleiterin teilte uns mit, daß wir im Frühling den Kollektivbauern

helfen werden. Наш класний керівник сповістила нам, що весною ми будемо допомагати колгоспникам.

В сучасній німецькій мові в непрямій мові вживається індикатив, але якщо сполучник відсутній, то індикатив замінюється кон'юнктивом. Кон'юнктив є в цьому випадку показником підлеглості підрядного речення головному. Підрядні наслідкові речення зі сполучником *als dass* і модальним дієсловом *können* вживаються з головним реченням, у якому вказана занадто велика або занадто мала міра ознаки: *Mein Gehalt war damals zu niedrig, als dass ich mir eine teure Uhr hätte leisten können.* Мій оклад був тоді занадто низьким, щоб можна було дозволити собі дорогий годинник. *Der Text ist zu kompliziert, als dass man ihn ohne Wörterbuch übersetzen kann.* Текст занадто складний, щоб можна було перекласти його без словника.

У підрядному наслідковому реченні можуть вживатися кореляти *so* і *genug* (зі сполучником *dass*). Корелят *so* ставимо перед прикметником або прислівником, які вказують на ступінь ознаки, а перед іменником можуть стояти *derart*, *dermaßen*, *so*, *solch* або *derartig* (у незмінній формі), а також *solch* у змінній формі між артиклем та іменником: *Ich war so zufrieden, dass ich vor Freude tanzen wollte.* Я був такий задоволений, що від радості хотів танцювати.

Es donnerte so stark, dass ich nicht einschlafen konnte. Гриміло так сильно, що я не міг заснути. Ihn hat solch (або: so) eine große Freude überwältigt, dass... Ihn hat eine solche große Freude überwältigt, dass... Ihn hat eine dermaßen große Freude überwältigt, dass... Його охопила така (настільки) велика радість, що...

Корелят *genug* може стояти перед іменником або після нього, але тільки після прикметника: *Der Lehrer erklärt deutlich genug, dass die Schüler ihn verstehen können.* Учитель пояснює достатньо чітко, щоб учні його зрозуміли [5]. *Ich verdiene genug Geld (або: Geld genug), dass meine Familie ohne materielle Schwierigkeiten leben kann.* Я заробляю достатньо грошей, щоб моя сім'я жила без матеріальних труднощів.

Підрядне допустове речення з *wenn ... auch* можна перетворити в безсполучникове (без *wenn*), у якому присудок (або відмінювана частина присудка) стоїть на першому місці, потім підмет, а за ним другорядні члени, а в

головному реченні можливий корелят so: Wenn es gestern auch windig war, hat mir der Ausflug gefallen. Хоча вчора було вітряно, екскурсія мені сподобалася. War es gestern auch windig, (so) hat mir der Ausflug gefallen. Хоча вчора було вітряно, екскурсія мені сподобалася. Підрядні допустові речення з wenn ... auch лише обмежують зміст головного речення (широкий діапазон допуску), тоді, як підрядні речення з obwohl виражають контраст і протиріччя з головним реченням (вузький діапазон допуску) [6]. Замість сполучника wenn... auch можна вживати auch wenn, за допомогою якого виражаємо контраст і протиріччя з головним реченням більш наполегливо і виразно: Auch wenn es gestern windig war, hat mir der Ausflug gefallen. Хоча вчора було навіть вітряно, екскурсія мені сподобалася.

У підрядних обмежувальних реченнях, які вводяться сполученням «питальне слово (або слово so) + прикметник або прислівник + auch (immer) або (auch) immer», слова auch (immer) ставимо здебільшого перед присудком, а в головному реченні присудок (або його змінювану частину) – на друге місце (порядок слів простого розповідного речення). У таких реченнях часто вживають mögen: Was er mir auch immer erzählen mag, ich glaube ihm nicht. Що б він мені не розказував, я йому не вірю. Wie kalt es auch war, ich musste gestern trainieren. Як би не було холодно, я мусив учора тренуватися. Wen ich auch immer gebeten habe, niemand wollte mir helfen. Кого б я не просив, ніхто не захотів мені допомогти. So sehr ich mir bei der Arbeit Mühe gab, mein ehemaliger Leiter fand immer Anlass zur Kritik. Як би я не старався на роботі, мій колишній керівник знаходив привід для критики [7]. Підрядні обмежувальні речення зі сполучником als (оскільки) стоять завжди після головного, а в головному реченні обов'язковим є корелят insofern (остільки): Ich kann über die Schuld des Angeklagten nur insofern etwas sagen, als ich die Anklageakte gelesen habe. Я можу говорити щось про вину звинуваченого лише настільки, наскільки прочитав звинувачувальний акт. Soweit es mir bekannt ist, studiert deine Tochter in Österreich. Наскільки мені відомо, твоя дочка вчиться в Австрії. Soviel ich weiß, hat G. Grass den Literaturnobelpreis 1999 bekommen. Наскільки я знаю, Г. Грасс одержав Нобелівську премію в галузі літератури за 1999 рік. Mein Drucker

funktioniert gut, nur dass er langsam druckt. Мій принтер працює добре, тільки друкує повільно. Ich verzeihe dir alles, außer dass du ihn beleidigt hast. Я вибачаю тобі все, за винятком того, що ти його образив. Підрядні речення мети відповідають на питання wozu? – для чого; zu welchem Zweck? – з якою метою? Вони з'єднуються з головним реченням сполучником damit – щоб; Ernst setzte sich auf die Anhöhe, damit alle ihn sofort sehen konnten. – Ернест сів на узвишші, щоб його всі змогли одразу побачити.

Якщо в підрядному і головному реченнях той самий підмет, то підрядне речення мети можна замінити конструкцією um ... zu + інфінітив: Ernst setzte sich auf die Anhöhe, um die Landschaft zu bewundern. – Ернест сів на узвишші, щоб милуватись краєвидом.

Підрядні речення часу відповідають на питання wann? – коли; wie lange? – як довго, скільки?; seit wann? – з якого часу; bis wann? – до якого часу; wie oft? – як часто? Вони з'єднуються з головним реченням сполучниками als, wenn – коли; nachdem – після того як; sobald – як тільки; solange – поки; während – у той час як.

Часове відношення між дією головного і підрядного речень виражається сполучниками і часовими формами дієслова. Сполучники solange, sofort і während означають, що дія у підрядному реченні відбувається одночасно з дією головного речення. Тому і в головному, і в підрядному реченнях вживається той самий час: Während ich schreibe, liest er. – У той час як я пишу, він читає. Während ich schrieb, las er. – У той час як я писав, він читав.

Сполучник nachdem показує, що дія підрядного речення відбувалася раніше дії головного речення. У головному реченні вживається претерит, а в підрядному – плюсквамперфект: Nachdem der Vorhang zur letzten Mal gefallen war, verließen die Zuschauer den Zuschauerraum. – Після того як завіса опустилась востаннє, глядачі покинули зал.

Сполучник sobald показує, що дія підрядного речення відбувається безпосередньо перед дією головного речення. У головному й підрядному реченнях вживається та сама часова форма: Sobald du mich brauchst komme ich. – Як тільки я тобі буду потрібен, я прийду.

Найчастіше у підрядному реченні часу вживаються сполучники *als* і *wenn*. Сполучник *als* вживається тоді, коли присудок виражає одноразову дію в минулому. Для позначення одночасності дії в минулому в обох реченнях вживається претерит, для позначення передування дії підрядного речення – плюсквамперфект, у головному реченні вживається претерит: *Es war noch früh, als wir uns auf den Weg machten.* – Було ще рано, коли ми вирушили в дорогу. *Als ich nach Hause gekommen war, sah ich einige Briefe auf dem Tisch.* – Коли я прийшов додому, побачив на столі кілька листів.

Сполучник *wenn* вживається: а) якщо йдеться про дію, що відбувається в теперішньому або майбутньому часі: *Wenn ich einen Text übersetze, benutze ich das Wörterbuch.* – Коли я перекладаю текст, я користуюсь словником. б) якщо присудок виражає багаторазову дію в минулому: *Immer, wenn mein Freund nach Kyjiw kam, besuchte er das Schewtschenko-Museum.* – Завжди, коли мій друг приїжджав до Києва, він відвідував музей Т.Г. Шевченка [8, с. 527].

Умовні підрядні речення відповідають на питання *unter welcher Bedingung?* – за якої умови? Вони бувають сполучниковими та безсполучниковими. Сполучникові умовні речення з'єднуються з головним реченням здебільшого сполучниками *wenn* і *falls*: *Wenn es nicht regnet, gehen wir spazieren.* – Якщо не буде дощу, ми підемо гуляти.

Безсполучникові умовні речення завжди стоять перед головним і мають порядок слів питального речення без питального слова. Головне речення часто вводиться співвідносними словами *so* і *dann*: *Kommst du rechtzeitig, so werden wir mit der Aufgabe fertig.* – Якщо ти вчасно прийдеш, ми впораємось із завданням.

У безсполучникових умовних підрядних реченнях префікси відокремлюються: *Bereitet man sich gut auf die Prüfungen vor, so legt man diese erfolgreich ab.* – Якщо добре готуватися до екзаменів, то успішно їх складеш. Умовні підрядні речення часто трапляються в еліптичній формі у приказках: *Ende gut, alles gut.* – Кінець діло хвалить.

Висновки. Отже, складнопідрядні речення з підрядними означальними, як і речення з підрядними з'ясувальними, належать до нерозчленованих

структур. В основу побудови речень цього типу покладений принцип прислівності: підрядна частина є тим обов'язковим синтаксичним компонентом, який пояснює, поширює чи навіть замінює в головній певне слово або ж словосполучення (як лексико-морфологічну одиницю), сприяючи інформаційній повноті, структурній та смисловій завершеності всього складного речення. В реченнях нерозчленованої структури підрядна частина приєднується, таким чином, до головної не безпосередньо, а через співвідношення з окремим словом і тому буває подібна формально до залежного компонента словосполучення в складі простого речення.

Складнопідрядні означальні речення, зокрема їхні підрядні частини, виконують важливу синтаксичну функцію: зберігаючи всі ознаки підрядного речення, вони в сучасній німецькій мові є одним із важливих мовно-граматичних засобів для вираження атрибутивних відношень, адже являються різновидом складного речення, що характеризується синтаксичною нерівністю складових його пропозицій, синтаксичною залежністю підрядного від головного. Точність і переконливість конструкцій складнопідрядних речень багато в чому залежить від правильного використання засобів зв'язку в складі складних речень (сполучник, сполучне слово), які встановлюють логічні зв'язки окремих речень у складі складного синтаксичного цілого. На закінчення слід додати, що складний синтаксис не знижує простоту стилю, навпаки, він підсилює її, показуючи процес становлення думки, відтворюючи складність ситуації, порядок логічного руху думки й мови, встановлюючи внутрішній зв'язок між явищами.

Література:

Теоретическая грамматика немецкого языка: строй современного немецкого языка [Текст] = Der deutsche Sprachbau : учеб. пособие для студ. пед. ин-тов по спец. «Иностр. яз.» / В. Г. Адмони. – 4-е изд., дораб. – М.: Просвещение, 1986. – 334 с.

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов DJVU. М.: Советская Энциклопедия. – 1969. – 608 с.

2. Гулига О. В. [Теорія](#) складнопідрядні речення в сучасній німецькій мові. / О. В. Гулига – Москва: Вища [школа](#), 1971. – 206 с.

Зіндер Л. В., Строева Т. В. Посібник з теоретичної граматики і лексики німецької мови. / Л. В Зіндер, Т. В Строева – [Санкт-Петербург](#): Учпедгиз, 1962. – 168с.

Попов А. А. Немецкая грамматика от А до Z. / А. А Попов – М.: Иностранный язык. – 2000. – 206 с.

Шишкова Л. В. Хрестоматія з теоретичної граматики німецької мови./ Л. В Шишкова – Л.: Просвещение. – 1979. – 216 с.

Сущинский И.И. Практический курс грамматики современного немецкого языка: Учебносправочное пособие. – М.: ГИС, 2002. – 448 с.

Ярцева В. Н. Лингвистический энциклопедический словарь. – Москва: Советская энциклопедия, 1990. – 682с.

References:

1. Teoretycheskaja ghrammatyka nemeckogho jazyka: stroj sovremennogho nemeckogho jazyka [Tekst] = Der deutsche Sprachbau : ucheb. posobyje dlja stud. ped. yn-tov po spec. «Ynostr. jaz.» / V. Gh. Admony. – 4-e yzd., dorab. – М.: Prosveshhenye, 1986. – 334 s.

2. Akhmanova O.S. Slovarj lynghvystycheskykh termynov DJVU. М.: Sovetskaja Encyklopedyja. – 1969. – 608 s.

3. Ghulygha O. V. Teorija skladnopidrjadni rechennja v suchasnij nimeckij movi. / O. V. Ghulygha – Moskva: Vyshha shkola, 1971. – 206 s.

4. Zinder L. V., Strojjeva T. V. Posibnyk z teoretychnoji ghramatyky i leksyr nimeckjokji movy. / L. V Zinder, T. V Strojjeva – Sankt-Peterburgh: Uchpedghyz, 1962. – 168 s.

5. Popov A. A. Nemeckaja ghrammatyka ot A do Z. / A. A Popov – М.: Ynostrannyj jazyk. – 2000. – 206 s.

6. Shyshkova L. V. Khrestomatija z teoretychnoji ghramatyky nimeckjokji movy./ L. V Shyshkova – L.: Prosveshhenye. – 1979. – 216 s.

7. Sushhynskij Y.Y. Praktycheskij kurs ghrammatyky sovremennogho nemeckogho jazyka: Uchebnospravochnoe posobyje. – M.: GhYS, 2002. – 448 s.
8. Jarceva V. N. Lynghvystycheskij encyklopedycheskij slovarj. – Moskva: Sovetskaja encyklopedyja, 1990. – 682 s.